

Пометун Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ЩО ТАКЕ ТРАВМО-ІНФОРМОВАНА ПЕДАГОГІКА І ЧОГО ВОНА ПОТРЕБУЄ ВІД ВЧИТЕЛЯ

Страшні реалії повномасштабної війни впливають на кожного і кожен з нас, часто виснажуючи внутрішні ресурси людини, руйнуючи її психіку. Найбільш небезпечним є такий вплив на дітей, оскільки для них втрата відчуття безпеки, стабільності, впевненості у завтрашньому дні стали причиною сильного стресу, тривале перебування в якому часто призводить до важких наслідків – психологічних травм. Психологічна травма (психотравма) – це психоемоційне порушення, що виникає через вплив інтенсивних або довготривалих гостроемоційних, стресових факторів, які перевищують здатність людини ефективно впоратися з ними[1]. Американська Психологічна Асоціація визначає травму як «емоційну відповідь на жахливу подію, таку як аварія, напад, природна катастрофа, смерть близької людини тощо»[7]. Серед причин таких травм можуть бути різні форми насильства, важка хвороба, бідність тощо. Однак найбільші травми спричиняє війна. Саме тому першочерговим завданням української освітянської спільноти і батьків на сьогоднішній день є надання невідкладної допомоги та психологічної підтримки дітям, що дозволить їм впоратися зі стресом від війни, а також попередить виникнення більш складних проблем. Травматичний досвід часто викликає сильні емоції та фізичні реакції, які можуть тривати довго після події. Причому, на думку психологів, учневі не обов'язково безпосередньо пережити травматичну подію. Дитина може стати свідком травматичної події, побачити її у масмедіа або почути розповідь з жахливими подробицями. Травматичні події, які вплинули на людину в дитинстві, можуть відбиватись на її розвитку протягом усього подальшого життя.[6]

На жаль, сьогодні, за дослідженням аналітичної компанії Gradus Research [3], три чверті українських дітей (75%) виявляють симптоми травми психіки. Очевидно, що психоемоційна травма впливає і на здатність дитини навчатись та її успішність у навчанні. Узагальнюючи дані досліджень, можна стверджувати, що травмованість під час навчання проявляється у вигляді фізичних симптомів, поведінкових та емоційних реакцій дитини та у специфічних когнітивних проявах (схема 1).

ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД ВПЛИВАЄ НА ЗДАТНІСТЬ ДИТИНИ НАВЧАТИСЬ

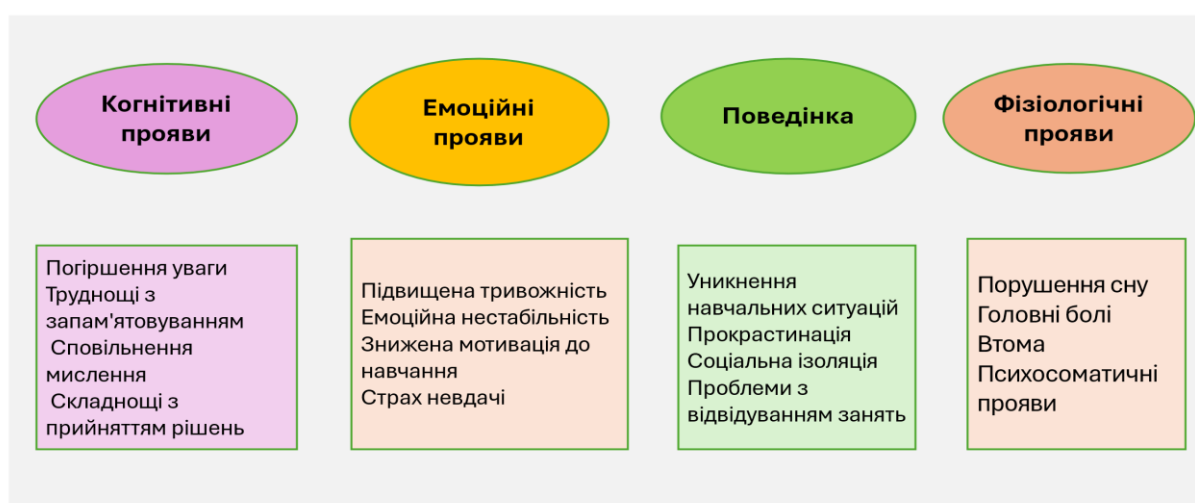

Схема 1

Виходом із цієї ситуації може стати спеціальний підхід до навчання дітей – травмо-інформована педагогіка, що враховує вплив травматичних подій на учнів і створює умови для їхньої психологічної безпеки та емоційного благополуччя. У контексті війни, коли діти можуть переживати втрату, страх, невизначеність або вимушене переселення, цей підхід стає особливо важливим. Він допомагає вчителям не лише підтримувати навчальний процес, але й сприяти відновленню емоційної рівноваги й психологічного здоров'я учнів.

Травмо-інформована педагогіка потребує від вчителя умінь виявлення проявів психоемоційної травми і побудови взаємин з учнями, виходячи із

спеціальних принципів. Серед основних принципів цього підходу дослідники [2;6] називають:

1. *Фізична, емоційна, соціальна та академічна безпека учнів.*

Навчання травмованих дітей вимагає створення атмосфери, яка б відповідала їхнім потребам у безпеці, повазі та прийнятті для всіх учнів, вчителів і персоналу як в індивідуальних, так і в групових міжособистісних стосунках, включаючи відчуття безпеки, коли можна робити помилки та вчитися на них.

2. *Надійність та прозорість.*

Побудова взаємодії з учнями на основі довіри та прозорості, що може досягатись завдяки чіткому викладенню очікувань, забезпеченню узгодженості практичних дій, дотриманню відповідних меж і мінімізації розчарувань.

3. *Підтримка та зв'язок.*

Забезпечення підтримуючого спілкування з травмованими учнями вчителів-предметників, однокласників, психолога, батьків. За можливості залучення дитини до гуртків, додаткових занять, щоб допомогти їм досягти академічного, особистого та професійного успіху.

4. *Співпраця та взаємність, право голосу та вибору.*

Залучення травмованих дітей до співпраці, прийняття рішень, наділення їх повноваженнями. Обов'язкова увага до висловлювань дитини та створення ситуацій вибору.

5. *Стійкість і зростання.*

Травмоінформований підхід має забезпечити не лише посилення стресостійкості дитини, а й її розвиток. Для цього педагоги підтримують сильні сторони особистості дитини, наголошують їх пріоритет над недоліками та патологіями. Зворотній зв'язок надається, щоб передати оптимізм і сприяти зростанню та змінам.

Очевидно, що реалізація цих принципів потребує оволодіння вчителем не лише знаннями з травмо-інформованої педагогіки, а й розвитку певних якостей та спеціальних навичок, серед яких:

1. Емоційна стійкість: Вчитель має працювати над власною психологічною стійкістю, щоб бути опорою для учнів. Це включає турботу про себе, управління власним стресом і пошук підтримки у колег чи психологів.

2. Гнучкість у підходах до організації освітнього процесу: вчитель має бути готовим змінювати темп уроків, урізноманітнювати методи і форми, давати більше часу на виконання завдань або знижувати вимоги, якщо учні не можуть повністю зосередитися.

3. Повага до індивідуального досвіду учнів. Кожна дитина переживає травму по-своєму. Вчитель має уникати узагальнень і бути уважним до потреб кожного учня.

4. Навички комунікації, соціально-емоційного навчання [5] і уміння психологічного розвантаження учнів. Важливо вміти говорити з дітьми про їхні переживання, не нав'язуючи розмову, але створюючи простір для висловлення емоцій, застосовувати техніки психологічного розвантаження, знання стресу і саморегуляції, соціально-емоційного навчання та ін.

5. Співпраця з батьками та фахівцями. Вчитель має взаємодіяти з батьками, шкільними психологами та соціальними працівниками, щоб забезпечити учням комплексну підтримку.

Без вирішення завдань підготовки вчителів до такого навчання воно неможливо. З іншого боку, треба розуміти, що травмо-інформована педагогіка – це не лише про навчання, а й про турботу, розуміння та підтримку. В умовах війни саме вчитель стає не лише джерелом знань, але й важливою фігурою, яка допомагає дітям відновлювати віру в себе та світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Анохіна В. Психотравма: що треба знати про психологічну травму, щоб її позбутися. URL: <https://mentoly.com.ua/blog/trauma> (дата звернення 18.02.2025).
2. Carello J. Principles for Trauma-informed Teaching and Learning. URL: <https://www.niu.edu/movingforward/resources/principles-for-trauma-informed-teaching.shtml>
3. Меркулова Н. Серед жахів війни. У 75% дітей України травмована психіка. URL: <https://gromada.group/news/statti/23944-sered-zhahiv-vijni-u-75-ditej-ukrayini-travmovana-psihika>
4. Пометун О., Серова Г. Навчання з емпатією. Як вчителі можуть підтримати дітей-переселенців. Методика проведення тренінгових позакласних занять. Посібник для вчителів,

шкільних психологів та вихователів. URL:
https://osvita.ua/doc/files/news/935/93536/Pometun_MetodikaEmpatiya_V_Avtoru.pdf
5. Students exposed to trauma. American psychological association. October 2021. URL:
<http://efaidnbmnribpcajpcglclefindmkaj/https://www.apa.org/ed/schools/primer/trauma.pdf>
6. Trauma. American psychological association. URL: <https://www.apa.org/topics/trauma>

УДК 004.8+37

Рябовол Лілія Тарасівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Воєнна Академія імені Євгенія Березняка,
м. Київ

ВІДПОВІДАЛЬНЕ Й ЕТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК УМОВА БЕЗПЕЧЕНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Виходячи зі змісту п. 2⁻¹ ч. 1 ст. 1 Закону України «Про освіту», безпечне освітнє середовище – широке поняття, яке загалом передбачає сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу будь-якої шкоди. У цьому пункті не йдеться безпосередньо про безпечне використання штучного інтелекту (ШІ), проте, вказується на неможливість заподіяння у тому числі моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, шляхом психологічного насильства, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, тощо [5]. Перелічені потенційні порушення наразі можуть вчинятися із застосуванням ШІ.

ШІ сьогодні застосовується в усіх сферах життя та діяльності суспільства і держави, у тому числі в освіті. Його використовують для розробки та функціонування інтелектуальних систем навчання/ навчальних платформ, зокрема персоналізованих, для автоматизації оцінювання та аналізу знань здобувачів освіти тощо. Наразі ШІ, застосовуваний в освітній діяльності, оптимізує процеси навчання та викладання, а в умовах ковідних обмежень та